Witboek hondenlosloopgebieden en welzijn

Foto: Sieneke Groenman©

Koninklijke Hondenbescherming (KHB)
www.hondenbescherming.nl
info@hondenbescherming.nl
Ineke van Herwijnen, auteur
Sieneke Groenman, editor
Amersfoort & Den Ham, 1 september 2020

Inhoudelijke onderdelen van dit witboek zijn deels gebaseerd op het doctoraal proefschrift van Ineke van Herwijnen uit 2020, gefinancierd als privépersoon, niet als onderdeel van de KHB. Gelieve bij gebruik van tekstdelen of verwijzingen rekening te houden met auteurs/tijdschrift rechten (ISBN: 978-94-6395-408-2; DOI: https://doi.org/10.18174/521648). Bij twijfel graag eerst contact opnemen.

Dit witboek geeft inhoudelijke informatie over het welzijnsvriendelijk inrichten van honden-losloopgebieden. Het gaat niet in op wet/regelgeving en handhaving/juridische aspecten die door een gebiedsbeheerder ook meegenomen moeten worden bij het plannen/beheren van dergelijke gebieden.

Samenvatting

Het houden van honden biedt de samenleving voordelen. Zo zijn er de gezondheidsvoordelen voor de houder en is er het 'oogje in het zeil'-effect voor de buurt als de (avond)wandeling wordt gemaakt met de hond. Het houden van honden brengt ook onverhoopt een vraagstuk met zich mee: ***'Hoe zorg je als gemeente voor welzijnsvriendelijke hondenlosloopgebieden?'*** Vooral binnen dichtbevolktere gemeenten met weinig groen kunnen welzijnsvriendelijke losloopgebieden lastig te realiseren zijn. Immers, vele recreanten doen aanspraak op het schaarse groen dat beschikbaar is en de natuur verdient ook ongestoorde ruimte. Hoe geef je dan invulling aan de wens van hond en houder om de hond los te laten lopen? Deze vraag speelt vooral in dichtbevolkte gemeenten. Echter ook voor minder dichtbevolktere gemeenten, is het welzijnsvriendelijk invullen niet vanzelfsprekend. Welke factoren houdt men in het oog om die welzijnsvriendelijkheid te realiseren? Wat is welzijn eigenlijk en wat zijn de voordelen van een dergelijke aanpak? De Koninklijke Hondenbescherming belicht deze drie aspecten in dit witboek.

Samengevat zijn de factoren allereerst het verkiezen van een voldoende groot (minimaal een halve hectare) boven meerdere kleine losloopgebieden op een rustige locatie die niet doorkruist wordt door fietspaden of grenst aan drukke wegen. Daarbij zal de vorm bepalen of houder en hond meer of minder bewegen. ***De inrichting voorziet vooral in de behoefte van de hond zijn neus te gebruiken en de meest gestimuleerde bewegingsvorm is draf.*** Schaduw en beschutting zijn noodzakelijk, maar bankjes/tafels stimuleren juist níet de zo gewenste beweging. Afvalbakken zijn een must om welwillende houders te faciliteren bij het ruimen van ontlasting. Dit voorkomt het verspreiden van ziekten en houdt het gebied aantrekkelijk. Water is alleen een pluspunt als het geen bron van ziekten kan zijn of onveilige kanten heeft. Ruime of aparte in/uitgangen voorkomen schermutselingen tussen honden. Ondergrond is natuurlijk en zacht. Bij beplanting is rekening gehouden met soortendiversiteit en worden bereklauw, grasaren en andere risico gevende aspecten vermeden. Afrastering is veilig en bebording duidelijk. Regels en communicatie stimuleren verantwoord gebruik. Een samenwerking met niet alleen gebruikers, maar ook professionals op het gebied van hondenhouderschap en -gedrag stimuleert verantwoord gebruik en -gedrag en vergroot hondenwelzijn.

Welzijn wordt gedefinieerd als kwaliteit van leven, waarbij een dier zich niet alleen lichamelijk, maar ook geestelijk en sociaal goed voelt. Bij de hond zijn van bijzonder belang: 1) het kunnen uitvoeren van plezierige sociale gedragingen met de houder en eventueel andere honden en 2) gepaste beweging, rondscharrelmogelijkheden en neusgebruik. Wanneer de houder welzijn garandeert, is de hond minder geneigd ongewenst gedrag te tonen en een grotere meerwaarde voor de omgeving en de houder. De houder zal gefaciliteerd moeten worden middels goede losloopgebieden om de behoeften op sociaal gebied en het uitvoeren van natuurlijk gedrag in te vullen bij zijn hond.

Voordelen van het centraal stellen van welzijn bij hondenlosloopgebieden zijn een groter welzijn bij honden, tevreden hondenhouders - een niet geringe populatie binnen elke gemeente! - , verbeterde gezondheid van inwoners, minder overlast door honden en een grotere sociale cohesie.

Dit witboek geeft handvatten voor elke gemeente om welzijnsvriendelijke losloopgebieden voor honden te realiseren. De Koninklijke Hondenbescherming bedankt iedereen die heeft bijgedragen aan de totstandkoming ervan. Zij adviseert gemeenten om bij het realiseren van losloopgebieden, niet het tegengaan van overlast als uitgangpunt te nemen, maar het optimaal faciliteren van welzijn…van hond én (daarmee) mens.

Inhoudsopgave

Samenvatting 2
1. Inleiding 4
2.1 Welke factoren houdt men in het oog om hondenlosloopgebieden welzijnsvriendelijk te realiseren? 6
2.2 Wat is welzijn en hoe kenmerkt zich hondenwelzijn? 13
2.3 Welke voordelen hebben welzijnsvriendelijke losloopgebieden? 17
3. Conclusie en aanbeveling 21
Referenties & geraadpleegde internet/overige bronnen 22

Foto: Ineke van Herwijnen©

1. Inleiding

De relatie tussen mens en hond is zeker tienduizend jaar geleden begonnen (Davis & Valla, 1978; Larson et al., 2012; Ovodov et al., 2011). Tijdens een proces van domesticatie 'verwordt' de wolf tot hond. Daarmee ontstaat een dier dat niet alleen met de mens kan samenleven. De hond is, in tegenstelling tot zijn voorouder, ook ***afhankelijk van de mens en/of de door de mens gecreëerde omgeving*** (Boitani et al., 2007; Fox & Gee, 2019; Lord et al., 2019). De relatie tussen mens en hond is vaak hecht (Westgarth et al., 2008) en in Nederland leeft in een vijfde van de huishoudens een hond (HAS, 2015). Het totaal aantal geschatte honden in Nederland is 1,5 miljoen (HAS, 2015). Honden brengen mensen veel. Voor de maatschappij zijn hondenhouders belangrijk omdat ze regelmatig op straat zijn. Op Werelddierendag 2019 richtte de politie hierop zelfs de aandacht, middels haar actie 'Wees waaks' (Bron: Politie.nl, actie 'wees waaks', https://www.politie.nl/nieuws/2019/oktober/4/06-wees-waaks.html, geraadpleegd 25 juli 2020).

Bron: Politie.nl, campagne 'wees waaks', https://www.politie.nl/nieuws/2019/oktober/4/06-wees-waaks.html, geraadpleegd 25 juli 2020

Voor de hondenhouders zelf zijn er de voordelen van gezelschap en gezondheid. Gezelschap en sociale ondersteuning zijn van belang voor mensen. Juist nu traditionele gezinsstructuren minder standaard zijn, nemen gezelschapsdieren vaker een belangrijke rol in (Blackstone, 2014). Als gevolg leveren deze dieren gezelschap/sociale voordelen (González-Ramírez en Landero-Hernández, 2014). Voorbeelden zijn verminderde gevoelens van eenzaamheid bij studenten (Zasloff & Kidd, 1994) en ervaren sociale ondersteuning bij ouderen (Knight & Edwards, 2008). (Lichamelijke) gezondheidsvoordelen komen voort uit bijvoorbeeld een hogere mate van activiteit bij hondenhouders (Ball et al., 2007; Bauman et al., 2001; Brown & Rhodes, 2006; Cutt et al., 2008). Zo vond men in het Verenigd Koninkrijk dat de kans op het behalen van de activiteitenrichtlijn viermaal groter was bij hondenhouders dan bij niet-hondenhouders (Westgarth et al., 2019).

De voordelen van hondenhouderschap komen echter niet vanzelf óf vrijblijvend. Het is aan de mens, die de hond afhankelijk heeft gemaakt van haarzelf en haar omgeving, om goede zorg te dragen voor deze diersoort. Dat dit niet altijd makkelijk is, blijkt bijvoorbeeld uit ongewenst hondengedrag dat o.a. kan ontstaan bij verkeerde zorg voor de hond. Gedrag als opspringen,

weglopen of agressie kan ongewenst zijn voor de houder van de hond en/of diens omgeving (Howell et al., 2016; Kobelt et al., 2003). Dergelijk ongewenst gedrag kan leiden tot afstand doen van de hond (Lambert et al., 2015). Zo worden de voordelen van hondenhouderschap tenietgedaan, met bijtincidenten als een extreem risico bij de relatie tussen mens en hond (Quirk, 2012; Spiegel, 2000). Het vergroten van de voordelen van hondenhouderschap en het tegengaan van de nadelen, kan op verschillende manieren. Aan de basis staat een verantwoorde aanschaf van de hond. Dan zijn er de scholing van houder en hond. Tot slot is een dagelijkse goede begeleiding en verzorging van belang voor het zogenaamde 'goed houderschap'. In die dagelijkse goede begeleiding en verzorging is van groot belang het samen buiten zijn van hond en houder. Juist in een immer urbaniserende (Chatel et al., 2017; Guastella et al., 2019), individualiserende (Dawson, 2012; Hofmeister, 2013) en digitaliserende (Brito, 2011; Dufva & Dufva, 2019) samenleving is bewegen in een natuurlijke omgeving van bijzonder belang voor mens en hond (Fox & Gee, 2019).

Dit witboek richt zich op het samen buiten zijn van hond en houder in losloopgebieden. Losloopgebieden zijn door gemeenten (of recreatie/natuurbeheerders) aangewezen locaties waar honden onaangelijnd met hun houders mogen verblijven. Deze gebieden kunnen al dan niet omheind zijn. Het realiseren en inrichten van losloopgebieden is geen sinecure (Schlereth, 2016). Het witboek gaat in op de vraag 'Hoe zorg je als gemeente voor welzijnsvriendelijke hondenlosloopgebieden?' Deze vraag zal zowel spelen binnen dichtbevolktere gemeenten waar velen aanspraak doen op beperkt beschikbaar groen (natuurlijk) gebied/terrein, alsook binnen minder dichtbevolktere gemeenten. Ook daar immers kan men op zoek zijn naar het antwoord op deze vraag en is het welzijnsvriendelijk invulling geven aan hondenlosloopgebieden niet vanzelfsprekend.

Om de vraag te beantwoorden, geeft dit witboek in paragraaf 2.1 informatie over de factoren die men in het oog houdt om welzijnsvriendelijke hondenlosloopgebieden te realiseren. Paragraaf 2.2 gaat in op wat welzijn eigenlijk is en hoe hondenwelzijn zich kenmerkt. Paragraaf 2.3 belicht de voordelen van een dergelijke aanpak. Het witboek eindigt met een conclusie en aanbeveling in het laatste hoofdstuk 3.

Foto: Nel van Wijngaarden© voor de Koninklijke Hondenbescherming

2.1 Welke factoren houdt men in het oog om losloopgebieden welzijnsvriendelijk te realiseren?

Afmeting

Veel gemeenten kijken vooral naar de bereikbaarheid van een losloopgebied. Een voorbeeld bij een grote gemeente: 'Op maximaal één kilometer lopen (ca. tien minuten) van elk woonadres in [*gemeente*] is een losloopgebied.' Hoewel bereikbaarheid van losloopgebieden van belang is (Lee et al., 2009), kan een gemeente beter investeren in enkele kwalitatief goede en grote losloopgebieden dan in wat veel hondenhouders 'te vermijden postzegels' noemen. Gesteld de bewegingsbehoefte van de hond, zowel qua type beweging als hoeveelheid, zijn ***grotere losloopgebieden te verkiezen boven veel losloopgebieden***. Een groot losloopgebied maakt namelijk diverse bewegingsvormen mogelijk. Een hond kent bewegingsvormen als stap, draf, galop, rengalop, graven, springen, zwemmen. Het kunnen uitvoeren van diverse bewegingsvormen is noodzakelijk voor zijn welzijn. Echter, de hoofdvorm van beweging, welke over langere duur uitgevoerd moet kunnen worden, is die van draf (Carlisle et al., 2019). Die draf kan de hond op efficiënte wijze ver brengen. In Australisch onderzoek is voor een kerngebied waarin onderzochte honden hun activiteiten uitvoerden, de gemiddelde grootte vastgesteld van ongeveer een halve hectare (Meek, 1999). In een ander onderzoek is het thuisgebied van vrij rondlopende (gehouden) honden in buitenwijken berekend op gemiddeld drie-en-een-halve hectare, met uitschieters naar meer dan acht hectare (Berman & Dunbar, 1983). Naast bewegingen in een kerngebied en een thuisgebied, kan een hond als natuurlijk gedrag foerageertochten uitvoeren. Deze kunnen wel een dag duren, waarbij tussentijds wordt gerust. In Australisch onderzoek wordt door niet-gehouden (vrij levende) honden daarbij met gemak acht kilometer en tot wel 30 kilometer afgelegd (Meek, 1999). Foerageertochten van honden die een houder hebben (en op die wijze aan eten komen), zijn in Chili korter. Deze honden van het platteland foerageren ruim vijf procent van de gemonitorde tijd en leggen dan tot ruim vier kilometer af (Sepúlveda et al., 2015). Hoewel onderzoek naar dagindeling van gedomesticeerde honden in West-Europa ons onbekend zijn, kan het kijken naar hun soortgenoten in de natuur ons iets leren. Zo is bekend dat de Dhole, een Aziatische 'sociaal levende hondachtige', 45% van de tijd in beweging is, waarbij het met name op zoek zijn naar voedsel en patrouilleer in het territorium (Ghaskadbi et al., 2016). Samengevat: de natuurlijke behoefte van de hond om te bewegen is groot. Vanwege die grote bewegingsbehoefte, zijn losloopgebieden van belang.

Houders geven aan dat losloopgebieden van groot belang zijn in het voorzien in de bewegingsbehoefte van de hond (Lee et al., 2019). ***Een groot losloopgebied ondersteunt de houder meer bij het voorzien in die natuurlijke bewegingsbehoefte van de hond.*** Bijkomend voordeel is dat houders zo ook worden uitgenodigd om meer te bewegen. Tot slot zal bij het wandelen met de hond minder snel ongewenst gedrag tussen honden of richting andere recreanten ontstaan dan op kleine oppervlakten. Op kleine oppervlakten gaan houders namelijk sneller en vaker stil staan of zelfs zitten. De honden zullen vanuit die niet bewegende houder eerder uitrennen naar andere recreanten. Uit onderzoek is bekend dat honden hun locatie synchroniseren met die van hun houder (Duranton et al., 2018). Ze blijven dus overwegend nabij de houder en opereren van hem/haar uit. Als de houder beweegt, beweegt de hond, op vergelijkbaar tempo. Staat de houder stil, dan staat de hond stil. Rent de hond vervolgens plots uit naar iets dat zijn aandacht trekt? Dan kan dit gedrag op zich al ongewenst zijn en bijvoorbeeld schrik geven bij degene waarop de hond afrent. Bovendien gaat het uitrennen vaak gepaard met of wordt gevolgd door ongewenste interacties. Een

ander punt is dat in kleine losloopgebieden eigenlijk alleen intensieve activiteit mogelijk is, zoals achter een bal aanrennen. Dergelijke intensieve activiteit regelmatig/langdurig uitvoeren is vanwege de belasting op het hondenlijf niet gewenst (Goslow et al., 1981; Maes et al., 2008; Rubin en Lanyon, 1982). Het pas niet bij het natuurlijk gedragspatroon van de hond, zoals hierboven beschreven. Daarnaast is een groot deel van de hedendaagse honden vatbaar voor of lijdend aan gewrichtsproblematieken (Anderson et al., 2008; LaFond et al., 2002; Rettenmaier et al., 2002).

Op basis van bovenstaande gegevens lijkt een ***passende minimale oppervlakte van een hondenlosloopgebied 5000 m2***, zijnde een halve hectare, zijnde vergelijkbaar met de oppervlakte van een voetbalveld.

In een Oostenrijks onderzoek onder meer dan 1.300 Weense hondenhouders kwam de oppervlakte van het losloopgebied eveneens als één van de belangrijkste factoren naar voren. De oppervlakte was belangrijk voor meer dan 90% van de deelnemers aan het onderzoek, naast reinheid, beschikbaarheid van opruimzakjes, vuilnisbakken en water (Arhant et al., 2011). De top tien van de 132 losloopgebieden in Wenen waren dan ook allemaal significant groter (mediaan 11.750 vierkante meter) dan de tien minst gewaardeerde gebieden (mediaan 450 vierkante meter, Mann-Whitney-U=2.0, P<0.001; Arhant et al., 2011).

Locatie

Een losloopgebied heeft dus weinig tot geen waarde als het te klein is. De waarde zal ook nihil zijn als het gebied slecht is gesitueerd. In veel gemeenten zijn losloopgebieden aangelegd die door hondenhouders gemeden worden. Regelmatig genoemde redenen zijn onveiligheid, onreinheid, onplezierig verblijf en ook de locatie. Zo is het niet handig om (brom)fietspaden door losloopgebieden te laten lopen. Zeker brommers houden weinig rekening met wandelaars en hun dieren. Maar ook (race)fietsers hebben vaak weinig oog voor hondenhouders. Naast dergelijke factoren binnen het gebied, stimuleert een drukke verkeersweg naast een losloopgebied hondenhouders ook niet om er gebruik van te maken en creëert ook dit risicovolle situaties. Een geschikte locatie is dus ***rustig gelegen, niet doorkruist door fietspaden*** en niet geflankeerd door drukke wegen (zonder afdoende afrastering).

Lessen uit de Verenigde Staten (VS) zijn dat succesvolle locaties: niet interfereren met reeds bestaande andere recreatieve of gemeentelijk gestimuleerde activiteiten, niet gelegen zijn direct naast woningen of kinderspeelplaatsen, wel parkeergelegenheid nabij hebben en wel een minimale impact op het visuele karakter als het om parkachtig landschap gaat (Harnik & Bridges, 2006). Verder wordt in de VS geadviseerd de locatie zo te kiezen dat men niet makkelijk naar hondwerende gebieden gaat vanuit het losloopgebied en dat gevoelige natuurgebieden vermeden worden (Harnik & Bridges, 2006).

De locatie van een losloopgebied is daarnaast bij voorkeur ***vrij van harde geluiden***. Honden zijn geluidsgevoelige dieren. Bovendien is bekend dat 23-49% van de honden angstig kan zijn voor (harde) geluiden, waarmee dit een van de meest voorkomende gedragsproblemen voor honden lijkt (Ballantyne, 2018). Het effect van blootstelling aan veel en/of harde geluiden kan groot zijn voor honden. Bij honden die leefden nabij een sportstadion werd op de dag van een wedstrijd problemen bij de hond gerapporteerd (Carrieri-Rocha et al., 2020). Die problemen waren niet alleen frequent aanwezig, namelijk in 91% van de honden. De problemen duiden ook op ernst ervan. De honden toonden namelijk signalen van extreme onrust en angst, zoals extreem trillen, overmatig speekselen en verlies van eetlust (Carrieri-Rocha et al., 2020).

Tot slot wat betreft de locatie, een ermee samenhangende factor: de vorm. De vorm die het losloopgebied heeft, zal, tezamen met de grootte en inrichting bepalen hoe hondenhouders (en honden) zich in het gebied gedragen. Een (kleine) rechthoekige vorm, zal houders eerder uitnodigen tot stilstaan (Holderness-Roddam, 2020). ***Andere vormen, zoals langgerekte vormen, zullen eerder uitnodigen tot bewegen.*** Juist die beweging draagt voor hond en houder bij aan welzijn.

Inrichting algemeen

Losloopgebieden zullen vooral dienstdoen om voor de hond te voorzien in zijn natuurlijke bewegingsbehoefte. De gedragsbehoefte van de hond bestaat echter uit meer dan beweging. Zo is voldoende gelegenheid om te snuffelen van groot belang voor dit dier dat met name de wereld beleeft met zijn neus. Ook gedragingen als markeren (urineren bijvoorbeeld) horen erbij. Onderzoek in Frankrijk naar gedragingen van honden in de stadse buitenruimte indiceerden dat de honden niet alleen ‘bijna niet opgemerkt werden’ (Gaunet et al., 2014). Het onderzoek indiceerde ook dat als gedrag voornamelijk snuffelen en urineren zich voordeed (Gaunet et al., 2014). Door de inrichting van een losloopgebied gevarieerd te maken, worden meer gelegenheden gerealiseerd voor het dier om zijn natuurlijke gedrag te tonen. Dat dit niet ingewikkeld hoeft te zijn, toont een voorbeeld uit België:

Bron: Nieuwsblad.be, snuffelweide Belsele, https://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20200701_94288168, geraadpleegd 25 juli 2020

Omdat de inrichting tot doel heeft gepaste beweging te stimuleren, zijn veilige verschillen in hoogten (bijvoorbeeld natuurlijke glooiing) gewenst. De aanleg van wandelpaden, liefst niet rechthoekig, draagt ook bij. Niet bijdragen aan beweging zullen bankjes en tafels. Deze nodigen uit tot zitten/hangen: op één plek verblijven.

Schaduw en beschutting realiseren is van groot belang voor hond (en mens). Wanneer dit middels bomen wordt gerealiseerd, komt dit ook de natuurwaarde ten goede. Waterpunten kunnen op warme dagen voor verkoeling zorgen. Nadeel is dat ze een bron kunnen vormen van ongewenste ziekten(kiemen). Wanneer er waterkanten zijn, moeten deze voor honden, ook vermoeide honden, gemakkelijk toestaan het water te verlaten.

Hondenontlasting wordt bij voorkeur opgeruimd om ongewenste nutriëntentoevoeging aan het milieu te voorkomen, alsmede verspreiding van eventuele ziektekiemen of parasieten. Veel hondenhouders zijn zeer bereid ontlasting te ruimen. Weinigen zijn bereid langdurig met de ontlasting rond te lopen (Wells, 2006). Voldoende punten om ontlasting weg te gooien, zullen dus bijdragen aan ruimen, voorkomt verspreiding van ziekten en houdt een gebied aantrekkelijk.

Ingang uitgang

Wanneer een hondenlosloopgebied (deels) afgerasterd is, is het zaak bij de in/uitgang voldoende ruimte te realiseren voor hondenhouders die met hun hond in/uit het gebied willen. Honden houden namelijk niet van het passeren van anderen in nauwe doorgangen. Er kan dan ongewenst gedrag ontstaan of onnodig emotie opgeroepen worden. Door verschillende in/uitgangen en/of voldoende ruimte te realiseren kan dit worden vermeden. Als er sprake is van een smalle opgang naar het losloopgebied geldt hetzelfde risico, zeker bij drukte.

Ondergrond

De ondergrond behoort van natuurlijke, zachte, materialen te zijn. Geen steen of kunstmatige verharding dus. Een afwisseling van verschillende natuurlijke typen ondergrond is ideaal, dus bosgrond, zand, gras. Zachte ondergrond is waar hondenpoten voor zijn gemaakt. Zachte ondergrond voorkomt slijtage. Veel steen/hard materiaal houdt meer warmte vast. Honden gedijen niet bij warmte omdat zij minder goed hun warmte kwijt kunnen dan mensen (Hall et al., 2020). Uiteraard moeten gladde oppervlakten voorkomen worden.

Type beplanting en begroeiing

Variatie in beplanting en begroeiing maakt het losloopgebied aantrekkelijker voor zowel de honden als voor de biologische diversiteit. Wel is het zaak rekening te houden met de risico's van bijvoorbeeld:

- Bereklauw

Bereklauw kan, zeker als de zon schijnt, uiterst onaangename brandwonden geven. Schade door de plant (vooral de stengel en bladsteelharen) kan variëren van (ernstige) huidirritatie tot derdegraadsbrandwonden. Wonden genezen vaak langzaam. Een vervelend risico dus voor de hondenhouder die zijn hond wil uitlaten. Ook voor de (voetzolen) van de hond kan bereklauw risicovol zijn. Het wegnemen van maaisel dat bereklauw bevat is noodzakelijk.

- Grasaren

Grasaren of kruipers zijn voor honden uiterst gevaarlijk. Ze kunnen in oren of huid (bij poten) binnendringen en daar blijvend schade geven aan trommelvliezen of het bewegingsgestel. Verwijdering kan bijzonder lastig zijn. Juist in hoog gras zijn veel grasaren aanwezig.

- Kuilen en obstakels

Wanneer er door veelvuldig gebruik of graven kuilen ontstaan in een losloopgebied is het noodzakelijk dat deze schade wordt hersteld. Er zijn regelmatig ongelukken doordat honden en mensen in kuilen stappen.

- Teken

Hoewel ook honden risico's lopen bij tekenbeten, zijn het voornamelijk de houders die hier risico lopen op de nare ziekte Lyme en aanzienlijke economische schade door een mogelijk langdurig verlies van de (volledige) deelname aan het arbeidsproces.

Bebording en afrastering

Hondenhouders kunnen zich pas aan regels houden, als deze bekend zijn. Draag daarom zorg voor goed leesbare aanduiding van wat, waar, wel/niet mag. Het kan een goed idee zijn om een maximaal aantal honden en houders toe te laten in een kleiner losloopgebied. Is het gebied op dat moment te vol, dan is het voor honden minder plezierig en veilig om er te vertoeven en loopt men liever door naar een volgend gebied of om later terug te keren. Dergelijke adviezen kunnen op de bebording worden opgenomen. De vraag is natuurlijk wel hoe mensen weten welk aantal aanwezig is in het gebied. In overleg met gebruikers kan iets simpels als een telraam helpen, maar dan is gezamenlijk zorgdragen voor het gebied en regelnaleving natuurlijk wel noodzakelijk.

Ligt een losloopgebied in een druk (verkeers)gebied? Dan kan afrastering noodzakelijk zijn om ongewenste interacties of botsingen te voorkomen. Een goede (voldoende hoge – minimaal anderhalve meter – en niet scherpe) afrastering is absoluut de investering waard. Denk goed na over het type afrastering. Deze mag uiteraard geen scherpe of uitstekende delen bevatten.

Prikkeldraad is logischerwijs uit ten boze. Ook een afrastering met draden is af te raden. Hierin kunnen hondenpoten ‘verstrikt’ raken. Daarnaast is het op volle snelheid inlopen op draden zeer risicovol.

Denk er ook aan dat het noodzakelijk is hondenhouders te verwittigen (met bebording of anderszins) als er in het gebied iets aan de hand is of verandert. Het komt bijvoorbeeld nog steeds voor dat hondenhouders plotseling geconfronteerd worden met tijdelijke begrazing door hoefdieren. Door hen daarvan te verwittigen, kunnen ze alert zijn en schrikreacties (of erger) voorkomen bij de dieren.

Loopt een losloopgebied langs water? Dan zal een afrastering geplaatst moeten worden wanneer het water geen aflopende kant heeft of niet stromend is. Het eerste voorkomt ongelukken met honden die het water niet veilig in/uit kunnen. Het tweede voorkomt ziekte en sterfte als gevolg van het te water gaan van honden in vervuild water.

Regels en communicatie

Een goed losloopgebied realiseren, is één. Goed, verantwoord en verantwoordelijk, gebruik stimuleren, is twee. Uiteraard ligt de verantwoordelijkheid voor verantwoord houderschap bij de houder van de hond. Toch kan de gemeente wenselijk gedrag ondersteunen. Tips hiervoor zijn:

1) Werk samen met een opgeleide hondengedragsdeskundige of – trainer. Deze kan in het gebied workshops houden die hondenhouders de kennis, vaardigheid en houding bijbrengt die verantwoord gebruik van het losloopgebied stimuleert. Vaak worden in losloopgebieden interacties tussen houders en honden minder plezierig als gevolg van deze drie aspecten. Soms ontbreekt kennis, soms vaardigheid en soms de houding die passend is. Aan alle drie kan deze professional met de houders werken.
2) Overweeg om gebieden die kwetsbaar zijn enkel toegankelijk te maken voor die hondenhouders die een cursus/workshop of andere instructie of educatie gevolgd hebben.
3) Zorg voor duidelijke (dus voldoende groot, niet overgroeid en niet alleen in tekst, maar ook in beeld) instructies over wat wel/niet mag in een gebied.
4) Faciliteer! Wil je dat hondenontlasting wordt opgeruimd? Faciliteer dit dan door te voorkomen dat de hondenhouder een half uur met een gevuld opruimzakje moet rondlopen.

Daarnaast is het bij het voorbereiden van een (nieuw) hondenlosloopgebied aan te raden, gebruikers en omwonenden vanaf het begin te betrekken. Dit geldt ook wat betreft het opstellen van regelgeving ter plaatse. Uit onderzoek blijkt dat je betrokken voelen bij regelgeving een significante en positieve invloed heeft op gezamenlijke actie en gemeenschapszin, waar het hondenlosloopgebieden betreft (Matisoff & Noonan, 2012).

Overzicht factoren en aspecten van welzijnsvriendelijke hondenlosloopgebieden

Factoren	Aspecten	Bijzonderheden
Grootte	Minimaal 5000m2	Grotere gebieden nodigen uit tot optimalere beweging(svormen) Een hond is vooral gebaat bij draf, maar kent diverse vormen van beweging die hij moet kunnen uitvoeren, zoals graven Een activiteitenkerngebied voor een gehouden hond is 5000m2, maar foerageertochten kunnen wel een dag duren met 30 km afgelegde afstand Grotere gebieden scoren hoger op tevredenheid van hondenhouders
Locatie	Rustige ligging, ook qua geluid Geen doorkruising met fietspaden Niet langs drukke wegen Vorm bepaalt uitnodiging tot beweging en beperking overlast: niet rechthoekig, maar langgerekt bijvoorbeeld Geen duaal gebruik, niet naast kinderspeelplaatsen, geen noodzaak tot doorkruisen/passeren van dergelijke plaatsen richting het gebied	Veel houders mijden gebieden met gevaarlijke wegen erdoor of ernaast Honden zijn geluidsgevoelig, tot de helft van de honden heeft geluidsangsten en geluidsrijke gebieden geven stress
Inrichting	Gevarieerd met veel veilige snuffelgelegenheid Beweging stimulerend, niet uitnodigend tot stilstand, dus: (kronkelende) paden, maar geen bankjes of tafels Schaduw en beschutting zijn essentieel, alsmede mogelijkheid om opgeruimde ontlasting weg te gooien	De hondenneus werkt tot 100.000 maal beter dan de mensen neus en móet daarom gebruikt worden. Neusgebruik en draf zijn belangrijker voor welzijn dan bijvoorbeeld ballen gooien Diversiteit in natuurlijk materiaal – natuurlijke verrijking – is van belang voor optimale bijdrage aan hondenwelzijn Inrichting bepaalt, naast vorm, of honden en hun houders stilstaan; terwijl beweging gewenst is en gestimuleerd kan worden door juiste aanleg van paden over een aantrekkelijk en veilig terrein Interactie met de houder is van groter belang dan spel met vreemde honden – veel 'spel' is geen spel
In/uitgang	Ruim opgezet of verschillende ingang en uitgang	Smalle ingangen vinden honden onplezierig en kunnen tot schermutselingen leiden
Ondergrond	Natuurlijke, zachte ondergrond Niet glad	Hondenpoten zijn niet geschikt voor harde ondergronden: zooltjes slijten of gaan stuk. Harde ondergrond kan warmte vasthouden
Type beplanting/ begroeiing	Divers(iteit) met veiligheid (geen bereklauw, grasaren bijvoorbeeld)	Bereklauw, grasaren, teken zijn een risico Diversiteit in beplanting is uitnodigend en draagt ook bij aan biodiversiteit
Bebording/ afrastering	Richtlijnen voldoende duidelijk en groot weergegeven, ook in beeld Waar afrastering nodig is, is dit voldoende hoog en veilig.	Minimaal anderhalve meter hoogte is wenselijk, zelfs daarover springen sommige honden met gemak
Regels & communicatie	Samenwerking met hondenprofessional(s) Kwetsbare gebieden onder voorwaarden Duidelijkheid m.b.t. regels en faciliteren van gewenst gedrag	Professional (trainer/gedragsdeskundige) kan houders helpen bij eigen maken kennis, vaardigheden en gepaste houding Toegang tot specifieke kwetsbare gebieden kan beperkt worden door van houders te vragen cursus/workshop te volgen Betrekken houders vergroot gezamenlijkheid en gemeenschapszin

2.2 Wat is welzijn en hoe kenmerkt zich hondenwelzijn?

Voor honden is het belangrijk dat ze voldoende (hond) kunnen zijn. Hoewel velen denken dat honden het in Nederland erg goed hebben, is dat verre van een vanzelfsprekendheid. Natuurlijk (gelukkig!) zijn er de doorgewinterde hondenliefhebbers die hun viervoeter exact geven wat hij nodig heeft. Of zelfs nog een beetje of een boel meer. De gelukkige hond die bij deze houder woont, heeft een leven vol leuke avonturen, voldoende beweging en rust en geniet een topverzorging. Toch is de hond geven wat hij nodig heeft voor deze verantwoorde hondenhouders vaak een uitdaging. Bovendien zijn veel hondenhouders 'gewoon hondenhouder' en zij kunnen vaak een steun in de rug gebruiken bij het geven van de nodige zorg aan de hond. Gemeenten kunnen die steun verlenen en welke voordelen dat geeft als het om hondenlosloopgebieden gaat, is in paragraaf 2.3 te lezen. Eerst geeft deze paragraaf uitleg over 'een goed hondenleven'.

Foto: Ineke van Herwijnen©

Een 'goed hondenleven' definiëren we in termen van 'welzijn' van de hond. Welzijn beschrijft een toestand die een individu (mens of dier) kan bereiken. Een toestand die hij of zij als positief ervaart. Om die 'toestand' te bereiken moet het individu in staat zijn zich actief aan zijn levensomstandigheden aan te passen.

"Welzijn gaat over de kwaliteit van leven: lichamelijk, geestelijk en sociaal goed 'in je vel' zitten"

De mate van aanpassing van elk wezen aan zijn omgeving is beperkt. Levensomstandigheden moeten daarom passend zijn. Onze flexibiliteit kent zijn grenzen. Dat geldt ook voor de hond. Zo kan een hond meestal wennen aan leven op een flat. Echter alleen, als er aan voorwaarden wordt voldaan. Zulke voorwaarden zijn bijvoorbeeld dat de hond genoeg beweging krijgt en genoeg in de natuur komt.

Naast welzijn wordt tegenwoordig vaak de term 'kwaliteit van leven' gebruikt (MacMillan, 2005). Kwaliteit van leven meet de door het dier ervaren kwaliteit van leven. Dit wordt uitgedrukt op een schaal van goed tot slecht, op basis van een balans tussen de ervaringen die plezierig zijn en die onplezierig zijn. Het gaat hierbij over het individuele dier en de psychologische impact van gebeurtenissen op dát dier. Drie aspecten zijn van belang voor kwaliteit van leven, zie Figuur 1.

Figuur 1 – De drie aspecten van kwaliteit van leven

Juist hondenlosloopgebieden zijn van belang voor alle drie de aspecten. Een goed hondenlosloopgebied draagt bij aan een ***(lichamelijk) gezonde en fitte hond***. Door de hond gepaste beweging te gunnen, blijft hij gezond en fit. Uiteraard mag het gebied niet negatief inwerken op dit aspect van kwaliteit van leven. Daarvoor is veiligheid van belang. Die veiligheid wordt bevorderd door de ligging, afbakening, omgeving en inrichting. Deze moeten zodanig zijn dat ziekten, verwondingen en lichamelijk ongerief voorkomen worden. Een eenvoudig voorbeeld is dat een losloopgebied niet doorkruist wordt door een fietspad. Zo worden aanrijdingen tussen fietsers en honden voorkomen. Een goed losloopgebied draagt ook bij aan een ***mentale weerbaarheid.*** Dit doordat positieve ervaringen met de houder en andere honden worden bevorderd en negatieve hanteerbaar gemaakt worden. Een voorbeeld hierbij is dat er schuilmogelijkheid is voor honden. Wanneer in het losloopgebied een andere hond of mens aanwezig is die als negatief wordt ervaren kan het dier daarvoor schuilen. Zo wordt de negatieve ervaring sneller hanteerbaar. Denk aan een hond die achternagezeten wordt door een andere hond. Kunnen schuilen in een tunnel of bosjes, kan helpen om die situatie te stoppen. Voor het derde aspect van ***natuurlijk gedrag***, zijn losloopgebieden voor veel honden onontbeerlijk. Natuurlijk gedrag kan een hond vaak het beste tonen in een natuurlijke omgeving. Losloopgebieden kunnen die omgeving bieden. Het gedrag dat gestimuleerd kan worden door die omgeving betreft:

- Sociaal gedrag met de houder en eventueel ook met andere honden
- Beweging, rondscharrelen en neusgebruik

Een hond zal deze gedragingen tonen als er voldoende veiligheid en comfort is (Majumder et al., 2014).

Sociale gedragingen met de houder en eventueel met andere honden

Sociale gedragingen tussen honden bestaan lang niet altijd uit spel en samen zijn tussen honden kent veel vormen. Zo werd in onderzoek naar vrij levende honden in Italië een diversiteit gevonden aan vormen van samenleving, hiërarchische en leiderschapssituaties (Kaminski & Marshall-Pescini, 2014). Voor sommige honden is sociaal gedrag met andere honden niet mogelijk of wenselijk. Vaak vindt dat zijn oorzaak in de selectie die wij als mens bedoeld of onbedoeld hebben toegepast (Borchelt, 1983; Howell & Bennett, 2020; MacLean et al., 2019; Schilder et al., 2019). Door die selectie veranderen erfelijke eigenschappen. Erfelijk bepaald gedrag is lastig bij te sturen. Daarnaast hebben veel honden te weinig meegemaakt tijdens de voor honden zo belangrijke startfase om sociaal te worden en gewend te raken aan het normale leven (MacMillan et al., 2013). Voor beide groepen honden kan sociaal gedrag met honden lastig of onwenselijk zijn. Dan is er echter altijd de mens waarbij de hond sociaal gedrag moet kunnen tonen. Een hond is een sociaal wezen. Daardoor heeft hij voor zijn welzijn sociaal contact en gedrag nodig. De relaties die honden met anderen (hond en mens) aangaan zijn gebaseerd op referentie, vriendschap en stress. De mate waarin kwalitatieve voordelen behaald worden hangt af van de kwaliteit van de relatie, meer dan of het om hond of mens gaat (Cimarelli et al., 2019). Door samen in de buitenruimte te zijn, kan aan relaties gebouwd worden. Losloopgebieden zijn hiervoor dus uitermate belangrijk.

Bewegen, rondscharrelen en neusgebruik

Bewegen kan de hond op verschillende wijzen. Graven, springen, zwemmen. Stappen, draven, ... Het hoort er allemaal bij. Hoewel de hond idealiter alle bewegingsvormen van tijd tot tijd kan uitvoeren, zijn de verhoudingen waarin dit gebeurt niet gelijk (Brown, 2012; Doyle, 2006). Om zich goed te voelen moet de hond bewegen. Om slijtage te voorkomen is gepast bewegen van belang. Te grote of zware belastingen moeten minder vaak toegepast worden op het hondenlijf. Het gaat dan om bijvoorbeeld springen of trappenlopen. Deze bewegingen zijn belastend en minder natuurlijk voor de hond. Stap en vooral draf zijn bewegingen die in de natuur vaker voorkomen. Deze vormen van beweging zijn minder belastend terwijl ermee wel spieropbouw/behoud wordt gestimuleerd. Veel hondenhouders denken dat een hond tijdens activiteit vooral moet rennen. Toch toont onderzoek aan dat vrij levende honden vooral veel rondscharrelen en hun neus gebruiken (Majumder et al., 2014). De formidabele vermogens van de hond om met geur om te gaan, komen met diens wens ***én noodzaak*** dit prachtige orgaan veelvuldig te gebruiken. Als we bedenken dat de capaciteit van een hond om geur te detecteren is 10.000–100.000 maal is wat een gemiddeld mens aan capaciteit heeft (Walker et al., 2006, dan begrijpen we meteen dat zoiets bijzonders benut moet worden door het dier. Een tweede indrukwekkend feit maakt dit nog eens extra duidelijk: een hond kan een verdunning van één deel per biljoen detecteren van een vluchtige organische stof (Walker et al., 2006).

Foto: Ineke van Herwijnen©

Dat rondscharrelen en neusgebruiken is een natuurlijke behoefte voor de hond (Majumder et al., 2014). Ook als wij ons als mens niet met de hond zouden bemoeien in het dagelijks leven, zou het dier dit gedrag tonen (of juist!). ***Zo'n natuurlijke behoefte kan de hond vaak het beste uitvoeren in een natuurlijke omgeving.*** Voor dieren is een natuurlijke omgeving van vitaal belang. Misschien is voor veel door ons gehouden dieren de behoefte aan een natuurlijke omgeving zelfs groter. We lijken ons dat ook te beseffen. Zo blijkt uit onderzoek van Spooner et al (2014) - waarbij 24 Canadese stedelijke en plattelandsbewoners naar dierenwelzijn wordt gevraagd - dat het hebben van toegang tot een natuurlijke omgeving voor 'boerderijdieren' unaniem als (het) belangrijk(st) wordt gezien voor dierenwelzijn. Helaas ontbreekt het veel 'boerderijdieren' aan die natuurlijke omgeving. We denken al gauw dat gezelschapsdieren daarin bevoorrecht zijn. Toch ontberen velen van hen ook de geneugten van zachte bosgrond, kriebelend gras, een lentebloesembries of smeltende sneeuw. Het grootste deel van de dag wordt door vele van hen binnen doorgebracht. Gaan ze naar buiten, dan is de kans groot dat de poten over steen of asfalt lopen, de ogen weinig 'groen' zien, de neus vooral in plastic zwerfafval op straat gestoken wordt en de geluiden van verkeer dat van vogels overstemmen.

En dat terwijl we als sinds 1978 uit onderzoek (Rosenzweig et al.) weten dat een zich ontwikkelend dier niet alleen gezelschap, maar ook een interessante, natuurlijke, omgeving nodig heeft. Recenter onderzoek van Lamberta et al. (2016) geeft aanwijzingen dat ***niet alleen ontwikkeling, maar ook weerbaarheid van een dier wordt bepaald door diens omgeving***. Natuurlijke verrijking, dat wil zeggen een omgeving waarin natuurlijk gedrag stimulerende zaken aanwezig zijn, leidt in dit onderzoek tot meer interactie met de omgeving en soortgenoten. Verrijking is beter dan geen verrijking, maar als je verrijkt, kun je het beste kiezen voor manieren die passen bij de natuurlijke omgeving van het dier. Sommige houders zullen die natuurlijke omgeving deels kunnen realiseren in hun eigen woongebied. Bijvoorbeeld als ze een tuin ter beschikking hebben. Als we echter bedenken dat honden 'in het vrije veld' gebieden doorkruizen van een halve tot acht hectare en acht tot 30 kilometer afleggen per tocht, dan begrijpen we ook dat in Nederland slechts zelden een tuin alleen voldoende is voor een hond. Gemeenten kunnen door het aanbieden van goede losloopgebieden niet alleen bijdragen aan het welzijn van de honden, maar ook aan die van de humane inwoners. Immers, wanneer een losloopgebied aantrekkelijker is en meer uitnodigt tot beweging zal het de zo nodige beweging bij de mens ook stimuleren. De onderstaande Figuur 2 geeft een overzicht van de basiselementen in een losloopgebied die te maken hebben met de natuurlijke leefomgeving en het gedrag van honden.

Figuur 2 – Basiselementen natuurlijke leefomgeving en gedrag

2.3 Welke voordelen hebben welzijnsvriendelijke losloopgebieden?

Belang van loslopen

Fijn en veilig in vrijheid wandelen met de hond is belangrijk voor ontspannen wandelen. Vrije beweging van lijf en leden ondersteunt de gezondheid. Uit onderzoek (Westgarth et al., 2019) blijkt dat hondenhouders vaker de aanbevolen hoeveelheid beweging halen dan niet-hondenhouders. Plezier in wandeling helpt om het wandelen veelvuldig te (blijven) doen. Uiteraard kan ontspannen wandelen ook aangelijnd. Loslopen echter, geeft voor veel hond-houder combinaties een andere wijze van beweging, waarbij hun lichamen meer in balans zijn. Denk aan belasting van de armen van de houder en bij de hond van bijvoorbeeld diens nek/schouderpartij. Een andere factor is een voorkeurskant waardoor hond en houder zich vanuit steeds eenzelfde 'hoek' op elkaar richten tijdens het wandelen, wat een scheve belasting kan geven. Niet alleen voor het mensenlijf, maar ook voor het hondenlijf is onaangelijnd wandelen dus van belang. Een hondenlijf wordt beïnvloed door aangelijnd wandelen (Van Herwijnen et al., 2020), maar ook diens gedrag kan erdoor beïnvloed worden (Řezáč et al., 2011). Juist verantwoorde houders zouden dus middels goede losloopgebieden ondersteund moeten worden, zodat ze van een fijne wandeling met hun hond kunnen genieten.

Tevreden hondenhouders

Gemeenten zetten zich graag in voor hun inwoners. Een tevreden inwoner maakt de gemeente blij. Hondenhouders vormen regelmatig binnen gemeenten een betrokken inwonersgroep die een oogje in het zeil houdt tijdens de wandelingen met de hond.

Helaas zijn op dit moment hondenhouders echter niet altijd tevreden met hoe losloopgebieden zijn gerealiseerd en ingericht. Bij de Koninklijke Hondenbescherming komen regelmatig berichten binnen over het onderwerp. In 2012 heeft de organisatie een poll uitgezet met de vraag hoe men over de losloopgebieden in de gemeente dacht. In een mum van tijd komen er bijna 700 reacties binnen. Reacties die vooral ontevredenheid weergeven. Zo geven deelnemers aan dat het met oppervlakte en veiligheid van losloopgebieden slecht is gesteld. (Bron: eigen onderzoek Koninklijke Hondenbescherming, 2012). Toch kan er in 2013 een positief voorbeeld worden aangehaald en wordt Zeewolde gecomplimenteerd om het realiseren van losloopgebied dat gevarieerd is en hond en houder op gepaste wijze activeert (Bron: Flevopost.nl, Zeewolde hondvriendelijke gemeente, https://flevopost.nl/artikel/298233/zeewolde-is-meest-hondvriendelijke-gemeente.html). In 2020 zet de Koninklijke Hondenbescherming opnieuw een poll uit. Ditmaal vraagt ze naar het al dan niet vermijden van losloopgebieden en redenen daarvoor. Deze poll verzamelt 1.600 reacties. De reacties geven een indicatie van wat hondenhouders wel of niet zoeken in een losloopgebied. Negentig procent van hen geeft aan wel eens een losloopgebied te mijden (Bron: eigen onderzoek Koninklijke Hondenbescherming, 2020).

Het vaakst (de helft van de keren) wordt aangegeven niet naar het losloopgebied te gaan omdat de 'hond er niet rustig los kan, omdat er anderen zijn die dat (ver)stoort'. Ontspannen loslopen lijkt het lastigst voor honden met een gedragsmatige uitdaging zoals angst (een derde

geeft dit aan), maar ook lichamelijke kwetsbaarheid van de hond, zoals door ouderdom of aandoening speelt een rol (een op de vijf geeft dit aan). Eveneens een derde van de respondenten geeft aan dat ze een losloopgebied mijden vanwege anderen die meningen uiten of opmerkingen maken over hun hond of keuzes die ze maken. Eén op de tien geeft aan wel eens een losloopgebied te mijden omdat het onveilig is, vies of te klein. Onvoorstelbaar genoeg is het ook met de veiligheid soms slecht gesteld. Zo geeft een respondent aan een gebied te mijden omdat 'het een smalle strook naast de doorgaande autoweg is'.

Uit de vele reacties blijkt hoe dit onderwerp leeft bij hondenhouders. En hoeveel hondenhouders – soms letterlijk – tegen het lijf lopen, in de buitenruimte. Het is duidelijk: met loslopen in Nederland loopt het niet 'zomaar' van een leien dakje. 'Het zal wel loslopen', lijkt niet erg van toepassing. Gemeenten kunnen dus ook veel betekenen voor de hond en zijn houder.

In Australië wordt aangegeven in recent onderzoek dat hoewel er een trend is om meer afgebakende hondenlosloopgebieden te realiseren, de kwaliteit ervan te wensen over laat door slecht ontwerp en gebrekkig voorzieningsniveau (Holderness-Roddam, 2020). In de Verenigde Staten is al in 2006 duidelijk dat een tevreden hondenhouder waardevol is. Losloopgebieden worden in dat jaar tot de 'nieuwste hippe trend in steden' gebombardeerd door de directeur van het Center for City Park Excellence (Harnik & Bridges, 2006). Genoemd wordt niet alleen het stijgende aantal losloopgebieden, maar ook de behoefte van hondenhouders om meer actief te kunnen zijn met hun hond. Voordelen van de trend zijn onder andere dat dankzij honden en hun houders, parken leefbaarder zijn geworden die voorheen bekend stonden als hangplaatsen voor overlastgevers. Verder wordt aangestipt dat honden kunnen verbinden door mensen in gesprek te brengen over de gemene deler - de hond – ook als ze weinig andere (sociale) raakvlakken hebben (Harnik & Bridges, 2006). Ander onderzoek wijst ook uit dat hondenlosloopgebieden een belangrijke sociale rol vervullen in gemeenschappen (Lee et al., 2009). Toch benadrukken deze 'trend beschrijvers' ook dat het niet alles rozengeur en maneschijn is. Over een losloopgebied moet goed nagedacht en gesproken worden met gebruikers en overige betrokkenen (Harnik & Bridges, 2006). Het belang van samenwerken wordt benadrukt door onderzoekers die meer context willen geven bij de genoemde 'loslooptrend' (Gómez, 2013). Zij benadrukken verder dat hondenhouders (en hun honden) een legitieme doelgroep vormen wiens belangen niet over het hoofd gezien mogen worden (Gómez, 2013). Dit pleidooi wordt door een andere auteur (Booth) in 2017 ook gehouden. Booth onderbouwt haar pleidooi niet alleen door te duiden hoe veel gebruikers het betreft. Ze geeft ook aan dat het realiseren van geschikte losloopgebieden niet als 'triviaal' beschouwd mag worden, juist omdat er mogelijk conflicten kunnen ontstaan tussen gebruikers van het gebied die verschillende wensen of belangen kunnen hebben. Samengevat geeft ze aan dat bij het bepalen van losloopgebieden een groep geen privileges mag verkrijgen over een andere en dat vaststellingen moeten plaatsvinden op basis van goed vastgestelde mogelijke conflicten tussen gebruikers en oplossingen daarvoor (Booth, 2017). ***Een tevreden hondenhouders is dus niet alleen plezierig, maar ook noodzakelijk goed voor een gemeente.***

Gezondheid hondenhouders

Er is bewijs dat hondenlosloopgebieden een voordeel kunnen opleveren voor lichamelijke gezondheid en sociaal welbevinden, alsmede sociale cohesie (Gómez et al., 2018; Rahim et al., 2018; Urbanik et al., 2013). De onderzoekers die deze conclusie trekken, geven ook aan dat nog te weinig bekend is over risico's op zoönosen en bijtincidenten in losloopgebieden. Wel geven zij aan dat op basis van voorbeelden van losloopgebieden in Noord-Amerika de factoren van locatie, inrichting van belang zijn naast goede voorlichting en handhaving op verantwoord gedrag van hondenhouders om voordelen van losloopgebieden te vergroten en risico's te verkleinen (Rahim et al., 2018).

Door verhoogd hondenwelzijn verlaagde kansen op overlast

Welzijnsvriendelijke losloopgebieden dragen bij aan hondenwelzijn en zullen daardoor overlast verminderen. Goed welzijn zorgt er namelijk niet alleen voor dat het leven van een dier het waard is geleefd te worden. Het zorgt ook voor een gezonde hond, die zijn omgeving aankan. Slecht welzijn gaat samen met chronische stress. Chronische stress is erg slecht voor een levend wezen. Het kan leiden tot verminderde weerstand, ziekte, psychische problemen en abnormaal gedrag. Dat laatste, abnormaal en ook ongewenst gedrag van honden is vaak een (nodeloze) bron van overlast van honden.

Risico's voor het ontwikkelen van chronische stress zijn er volop voor de 'hedendaagse hond'. Helaas kan dat dus overlast voor de omgeving geven. Zo is eenzaamheid een groot risico. In driekwart van Westerse huishoudens leeft de hond zonder hondenmaatje (Robertson, 2003; Westgarth et al., 2007). Dat, terwijl eveneens driekwart van de honden volgens Zweedse rapportage alleen thuis is gedurende de werkdagen van diens houders (Norling & Keeling, 2010). Juist eenzaamheid - en bijvoorbeeld daarmee gepaard gaande angst van de hond - kan leiden tot overmatig blaffen door honden. Dat overmatige blaffen is een veel gehoorde overlastklacht, zoals ook blijkt uit onderstaand nieuwsbericht van het AD. Deze klacht aan de bron aanpakken biedt lange termijn oplossingen.

AD Nieuws Regio Sport Show Video NLThuis

Dieren vaker de dupe

BREDA - Bij de gemeente Breda en de politie zijn vorig jaar 167 meldingen binnengekomen over mishandeling en verwaarlozing van dieren.

Dat zijn er drie keer zo veel als in 2008. In dat jaar ontvingen de autoriteiten 34 tips over mishandelde en/of verwaarloosde dieren. In 2009 waren het er 79.

De meldingen van vorig jaar leidden in één geval tot een proces-verbaal. Twee honden werden in beslag genomen en 33 honden werden gevangen en naar het asiel gebracht.

Dat blijkt uit de evaluatienota toezicht en handhaving van de gemeente over het jaar 2010.

AD Nieuws Regio Sport Show Video NLThuis

De hondenwachters deelden na meldingen of tijdens surveillances 317 bekeuringen uit aan eigenaars die hun hond los lieten lopen of lieten poepen waar dat niet mag.

Ook 'blafoverlast' leidde in een aantal gevallen tot een bekeuring of aanschrijving. Die brief ging naar de bewoner van een pand waar buren overlast van een blaffende hond ondervonden. In totaal kwamen er 129 meldingen van blafoverlast binnen.

Bij de hondenwachters kwamen vorig jaar 68 meldingen binnen over hondenbezitters die er niet in slaagden 'hun dier onschadelijk te houden'. Er werd er geen één in beslag genomen.

Bredanaars klaagden ook over andere vormen van overlast van dieren of uitten ergernissen over het onderhoud van hondenpoepveldjes: 902 keer in totaal. Dat waren er een jaar eerder nog 787.

Bron: AD.nl, dieren de dupe, https://www.ad.nl/breda/dieren-vaker-de-dupe~a10d16c6/?referrer=https://www.google.com/, geraadpleegd 26-07-2020.

Naast eenzaamheid kan een gebrek aan gepaste beweging een risico zijn. Bewegingsmogelijkheden van honden zijn beperkt door een leven binnenshuis en aangelijnd wandelen (Fox & Gee, 2019; Price, 1999). Dat aangelijnd wandelen invloed heeft op de hond, blijkt bijvoorbeeld uit het gedrag van de hond. Aangelijnde honden snuffelen minder vaak aan andere honden en tonen drie keer vaker dreiggedrag naar andere honden, door lipoptrekken, grommen en snauwen (Řezáč et al., 2011). Aangelijnd wandelen beïnvloedt bovendien hoe de hond loopt. Gangwerk verandert als gevolg van de verdeling van druk, ook als de hond met een harnas loopt (Peham et al., 2013). Zulke veranderingen in natuurlijk gangwerk zijn aangetoond in verschillende typen honden (Fahie at al., 2018; Keebaugh et al., 2015). Wanneer deze veranderingen leiden tot ongemak en pijn, kan de hond reageren met agressie (Camps et al., 2012; Mills et al., 2007; Mills et al., 2020). Zo is opnieuw de cirkel rond met betrekking tot ongewenst hondengedrag. Om die cirkel te voorkomen, zijn welzijnsvriendelijke hondenlosloopgebieden nodig. Door voldoende, gepaste beweging te bevorderen en door rekenschap te geven aan de natuurlijke gedragsbehoeften van de hond, kan een gemeente bijdragen. Een bijdrage die zich richt op de hond, de houder en de omgeving. Uiteraard is het aan de houder om verantwoord hondenhouderschap te verzekeren. Echter, zonder ondersteuning van de gemeente, wordt dit voor vele hondenhouders wel een heel lastige kluif.

3. Conclusie en aanbeveling

Bijzondere zaken en gezonde spanning máken het leven. Voor dieren is dat niet anders.

Iets om rekening mee te houden, als wij druk zijn met ons geluk en ons leven. De dieren die van ons afhankelijk zijn, zijn immers voor die positieve ervaringen vaak ook deels of geheel op ons aangewezen.

Is een dier een gezelschapsdier dan hebben wij voor het dier gekozen. En vanaf dat moment kiezen en bepalen we dagelijks voor het dier. Beslissingen die zorgen dat het dier genoeg (en niet te veel) juiste voeding krijgt, veilig is in zijn omgeving, gezond kan blijven. Maar mentale gezondheid hoort daar ook bij.

Gezelschap, uitdaging, comfort en keuze, juist daarin zitten welzijnskansen verborgen.

En juist daar zitten de kansen om te zorgen voor echt welzijn, niet alleen voor niet-slechtzijn. Gezelschap bijvoorbeeld. Dus niet negen uur lang, werkdag in werkdag uit, in eenzaamheid en verveling wachten op dat gezelschap. Tevredenheid, bijvoorbeeld na een trainings/werksessie of een avontuurlijke wandeling. Nieuwsgierigheid bij geboden kansen om een onbekende omgeving te verkennen. Onderzoekend zijn bij het zoeken en vinden van voedsel. Comfort bij fijne ligplekken die je zelf kunt kiezen, bijvoorbeeld een warmere plek als het koud is en een koelere bij warmte. Spel en blijheid bij fijn sociaal contact met soortgenoten of mensen.

Als mens bepalen we bijna alles voor het gezelschapsdier. Dat biedt ons enorme kansen om het dier een fantastisch leven te geven. Maar het eist ook van ons dat we zorgen voor dat goede leven. Dat we zicht hebben op wat een dier nodig heeft, om zich niet slecht te voelen, zowel als om zich echt goed te voelen. Kijkend vanuit het dier, niet vanuit onze eigen houding of (culturele) opvattingen.

Die verantwoordelijkheid ligt bij de hondenhouder. De gemeente echter kan de houder ondersteunen en moet de houder ondersteunen als het om welzijnsvriendelijke losloopgebieden gaat. Immers dat laatste kan zelfs de meest verantwoorde houder slechts zelden zelf realiseren voor de hond. Juist losloopgebieden kunnen een startpunt zijn om verantwoord hondenhouderschap te stimuleren. ***Het is dan ook als gemeente de moeite, tijd en middelen waard om losloopgebieden niet te zien als een vierkante 'bak' waar de hond zijn behoefte doet, maar als dé plek om te werken en bij te dragen aan hondenwelzijn en tevreden inwoners.***

Referenties

- Anderson, K. L., O'Neill, D. G., Brodbelt, D. C., Church, D. B., Meeson, R. L., Sargan, D., et al. (2018). Prevalence, duration and risk factors for appendicular osteoarthritis in a UK dog population under primary veterinary care. Scientific reports, 8(1), 1-12.
- Arhant, C., Huber, U., & Troxler, J. (2011). Opinions of dog owners about characteristics of off-leash areas and risk factors related to conflicts between dogs and dog injury. Journal of Veterinary Behavior: Clinical Applications and Research, 1(6), 75-76.
- Ball, K., Timperio, A., Salmon, J., Giles-Corti, B., Roberts, R., & Crawford, D. (2007). Personal, social and environmental determinants of educational inequalities in walking: a multilevel study. Journal of Epidemiology & Community Health, 61(2), 108-114.
- Ballantyne, K. C. (2018). Separation, Confinement, or Noises: What Is Scaring That Dog?. Veterinary Clinics: Small Animal Practice, 48(3), 367-386.
- Bauman, A. E., Russell, S. J., Furber, S. E., & Dobson, A. J. (2001). The epidemiology of dog walking: an unmet need for human and canine health. The medical journal of australia, 175(11-12), 632-634.
- Berman, M., Dunbar, I. (1983). The social behaviour of free-ranging suburban dogs. Applied Animal Ethology, 10(1-2), 5-17.
- Boitani, L., Ciucci, P., Ortolani, A. (2007). Behaviour and social ecology of free-ranging dogs. In P. Jensen (Ed). The behavioural biology of dogs, pp. 147-165. Wallingford: CAB International.
- Booth, A. L. (2017). Dog eat dog world: public consultation and planning on contested landscapes, a case study of dog parks and municipal government. Community Development Journal, 52(2), 337-353.
- Borchelt, P. L. (1983). Aggressive behavior of dogs kept as companion animals: classification and influence of sex, reproductive status and breed. Applied Animal Ethology, 10(1-2), 45-61.
- Blackstone, A. (2014). Doing family without having kids. Sociology Compass, 8(1), 52-62.
- Brito, P. Q. (2011). The "Digitalisation" of Youth: How Do They Manage and Integrate Digital Technologies?. In M. S. Eastin, T. Daugherty, N. M. Burn (Eds). Handbook of Research on Digital Media and Advertising: User Generated Content Consumption, pp. 345-373. Hershey: IGI Global.
- Brown, L. M. (2012). Landscape barkitecture: guidelines for behaviorally, mentally and physically responsive dog parks. Indiana: Ball State University.
- Brown, S. G., & Rhodes, R. E. (2006). Relationships among dog ownership and leisure-time walking in Western Canadian adults. American journal of preventive medicine, 30(2), 131-136.
- Carlisle, L. D., Memili, E., Linford, R. L., Slater, K. A., Nicodemus, M. C. (2019). Relationship Between Gait Mechanics and the Speed of the Trot in the Weimaraner Dog Breed. Topics in companion animal medicine, 35, 26-30.
- Camps, T., Amat, M., Mariotti, V. M., Le Brech, S., & Manteca, X. (2012). Pain-related aggression in dogs: 12 clinical cases. Journal of Veterinary Behavior, 7(2), 99-102.
- Carrieri-Rocha, V. M., Duarte, M. H. L., da Silva Vasconcellos, A. (2020). Acoustic stress in domestic dogs (Canis familiaris) living around football stadiums. Journal of Veterinary Behavior, 37, 27-35.
- Chatel, C., Morillas-Torne, M., Marti-Henneberg, J., Esteve, A. (2017). Patterns of population and urban growth in Southwest Europe: 1920-2010. Journal of Urban History, 43(6), 1021-1040.
- Cutt, H. E., Knuiman, M. W., & Giles-Corti, B. (2008). Does getting a dog increase recreational walking?. International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity, 5(1), 17, 1-10.
- Davis, S. J., Valla, F. R. (1978). Evidence for domestication of the dog 12,000 years ago in the Natufian of Israel. Nature, 276(5688), 608-610.
- Dawson, M. (2012). Reviewing the critique of individualization: The disembedded and embedded theses. Acta Sociologica, 55(4), 305-319.
- Doyle, D (2006). Canine Design: Creating the Modern Dog Park. PhD diss. Masters of Industrial Design, Auburn University, Alabama.
- Dufva, T., Dufva, M. (2019). Grasping the future of the digital society. Futures, 107, 17-28.
- Duranton, C., Bedossa, T., Gaunet, F. (2018). Pet dogs synchronize their walking pace with that of their owners in open outdoor areas. Animal cognition, 21(2), 219-226.
- Fahie, M., Cortez, J., Ledesma, M., Su, Y., (2018). Pressure Mat Analysis of Walk and Trot Gait Characteristics in 66 Normal Small, Medium, Large, and Giant Breed Dogs. Frontiers in Veterinary Science, 5, 256, 1-7.
- Fox, R., Gee, N. R. (2019). Great expectations: changing social, spatial and emotional understandings of the companion animal–human relationship. Social & Cultural Geography, 20(1), 43-63.
- Gaunet, F., Pari-Perrin, E., & Bernardin, G. (2014). Description of dogs and owners in outdoor built-up areas and their more-than-human issues. Environmental management, 54(3), 383-401.

- Ghaskadbi, P., Habib, B., & Qureshi, Q. (2016). A whistle in the woods: an ethogram and activity budget for the dhole in central India. Journal of Mammalogy, 97(6), 1745-1752.
- Gómez, E. (2013). Dog Parks: Benefits, Conflicts, and Suggestions. Journal of Park & Recreation Administration, 31(4), 79-91.
- Gómez, E., J. W. R. Baur, and R. Malega. (2018). Dog Park Users: An Examination of Perceived Social Capital and Perceived Neighborhood Social Cohesion. Journal of Urban Affairs 40 (3): 349–369.
- González-Ramírez, M., Landero-Hernández, R. (2014). Benefits of dog ownership: Comparative study of equivalent samples. Journal of Veterinary Behavior: Clinical Applications and Research, 9(6), 311-315.
- Goslow, G. E., Seeherman, H. J., Taylor, C. R., McCutchin, M. N., Heglund, N. C. (1981). Electrical activity and relative length changes of dog limb muscles as a function of speed and gait. Journal of Experimental Biology, 94(1), 15-42.
- Guastella, G., Oueslati, W., Pareglio, S. (2019). Patterns of Urban Spatial Expansion in European Cities. Sustainability, 11(8), 2247, 1-15.
- Hall, E. J., Carter, A. J., & O'Neill, D. G. (2020). Dogs Don't Die Just in Hot Cars—Exertional Heat-Related Illness (Heatstroke) Is a Greater Threat to UK Dogs. Animals, 10(8), 1-21.
- Harnik, P., & Bridges, C. (2006). Creating dog parks-without rancor. The Trust for Public Land, Washington.
- HAS (Hogere Agrarische School) Den Bosch en Faculteit Diergeneeskunde, Feiten & Cijfers Gezelschapsdierensector, 2015.
- Hofmeister, H. (2013). Individualisation of the life course. International Social Science Journal, 64(213-214), 279-290.
- Holderness-Roddam, B. (2020). Dog park design, planning and management. Australian Planner, doi: 10.1080/07293682.2020.1739092
- Howell, T. J., & Bennett, P. C. (2020). Preventing predatory behaviour in greyhounds retired from the racing industry: Expert opinions collected using a survey and interviews. Applied Animal Behaviour Science, 1-7.
- Howell, T. J., Mornement, K., Bennett, P. C. (2016). Pet dog management practices among a representative sample of owners in Victoria, Australia. Journal of Veterinary Behavior, 12, 4-12.
- Kaminski, J., & Marshall-Pescini, S. (2014). The social dog: behavior and cognition. San Diego: Elsevier Academic Press.
- Keebaugh, A. E., Redman-Bentley, D., Griffon, D. J. (2015). Influence of leash side and handlers on pressure mat analysis of gait characteristics in small-breed dogs. Journal of the American Veterinary Medical Association, 246, 1215-1221.
- Knight, S., Edwards, V. (2008). In the company of wolves: the physical, social, and psychological benefits of dog ownership. Journal of Aging and Health, 20(4), 437-455.
- Kobelt, A. J., Hemsworth, P. H., Barnett, J. L., Coleman, G. J. (2003). A survey of dog ownership in suburban Australia - conditions and behaviour problems. Applied Animal Behaviour Science, 82(2), 137–148.
- LaFond, E., Breur, G. J., & Austin, C. C. (2002). Breed susceptibility for developmental orthopedic diseases in dogs. Journal of the American Animal Hospital Association, 38(5), 467-477.
- Lambert, K., Coe, J., Niel, L., Dewey, C., Sargeant, J. M. (2015). A systematic review and meta-analysis of the proportion of dogs surrendered for dog-related and owner-related reasons. Preventive Veterinary Medicine, 118(1), 148-160.
- Lamberta, K., Hyera, M., Bardia, M., Rzucidloa, A., Scotta, S., Terhune-Cottera, B., Hazelgrovea, A., Silvac, I., Kinsley, C. (2016). Natural-enriched environments lead to enhanced environmental engagement and altered neurobiological resilience. Neurosience, 330, 386-394.
- Larson, G., Karlsson, E. K., Perri, A., Webster, M. T., Ho, S. Y., Peters, et al. (2012). Rethinking dog domestication by integrating genetics, archeology, and biogeography. Proceedings of the National Academy of Sciences, 109(23), 8878-8883.
- Lee, H. S., Shepley, M., & Huang, C. S. (2009). Evaluation of off-leash dog parks in Texas and Florida: A study of use patterns, user satisfaction, and perception. Landscape and urban planning, 92(3-4), 314-324.
- Lord, K. A., Larson, G., Coppinger, R. P., Karlsson, E. K. (2019). The history of farm foxes undermines the animal domestication syndrome. Trends in Ecology & Evolution, 1-12.
- MacLean, E. L., Snyder-Mackler, N., VonHoldt, B. M., & Serpell, J. A. (2019). Highly heritable and functionally relevant breed differences in dog behaviour. Proceedings of the Royal Society B, 286(1912), 20190716.
- Maes, L. D., Herbin, M., Hackert, R., Bels, V. L., Abourachid, A. (2008). Steady locomotion in dogs: temporal and associated spatial coordination patterns and the effect of speed. Journal of Experimental Biology, 211(1), 138-149.

- Majumder, S. S., Chatterjee, A., Bhadra, A. (2014). A dog's day with humans–time activity budget of free-ranging dogs in India. Current Science, 874-878.
- Matisoff, D., & Noonan, D. (2012). Managing contested greenspace: neighborhood commons and the rise of dog parks. International Journal of the Commons, 6(1), 28-51.
- McMillan, F.D. (2005). The concept of quality of life in animals. In: Mental Health and Well-being in Animals, F.D. McMillan (ed), pp 183-200. Blackwell Publishing, Oxford, UK.
- McMillan, F. D., Serpell, J. A., Duffy, D. L., Masaoud, E., & Dohoo, I. R. (2013). Differences in behavioral characteristics between dogs obtained as puppies from pet stores and those obtained from noncommercial breeders. Journal of the American Veterinary Medical Association, 242(10), 1359-1363.
- Meek, P. D. (1999). The movement, roaming behaviour and home range of free-roaming domestic dogs, Canis lupus familiaris, in coastal New South Wales. Wildlife Research, 26(6), 847-855.
- Mills, D., Millman, S., & Levine, E. (2007). Applied animal behaviour: assessment, pain and aggression. Animal physiotherapy. Assessment, treatment and rehabilitation of animals. Oxford: Blackwell Publishing, 3-13.
- Mills, D. S., Demontigny-Bédard, I., Gruen, M., Klinck, M. P., McPeake, K. J., Barcelos, A. M., et al. (2020). Pain and Problem Behavior in Cats and Dogs. Animals, 10(2), 318, 1-20.
- Norling, A.Y., Keeling, L (2010). Owning a dog and working: a telephone survey of dog owners and employers in Sweden. Anthrozoös, 23(2), 157-171.
- Ovodov, N. D., Crockford, S. J., Kuzmin, Y. V., Higham, T. F., Hodgins, G. W., van der Plicht, J. (2011). A 33,000-year-old incipient dog from the Altai Mountains of Siberia: evidence of the earliest domestication disrupted by the Last Glacial Maximum. PLOS ONE, 6(7), e22821.
- Peham, C., Limbeck, S., Galla, K., Bockstahler, B. (2013). Pressure distribution under three different types of harnesses used for guide dogs. Veterinary Journal, 198, e93-e98.
- Perez-Carro, C. F. (2015). Activity-Based Parks Typology: A Strategy for Addressing the Parks and Recreation Needs of Residents in an Urban Environment.
- Price, E.O. (1999) Behavioral development in animals undergoing domestication. Applied Animimal Behaviour Science, 65(3), 245-271.
- Quirk, J. T. (2012). Non-fatal dog bite injuries in the USA, 2005-2009. Public Health, 126, 300-302.
- Rahim, T., Barrios, P. R., McKee, G., McLaws, M., & Kosatsky, T. (2018). Public health considerations associated with the location and operation of off-leash dog parks. Journal of community health, 43(2), 433-440.
- Rettenmaier, J. L., Keller, G. G., Lattimer, J. C., Corley, E. A., & Ellersieck, M. R. (2002). Prevalence of canine hip dysplasia in a veterinary teaching hospital population. Veterinary Radiology & Ultrasound, 43(4), 313-318.
- Řezáč, P., Viziová, P., Dobešová, M., Havlíček, Z., Pospíšilová, D. (2011). Factors affecting owner–dog interactions on walks with their owners. Applied Animal Behaviour Science, 134, 170-176.
- Robertson, I.D. (2003). The association of exercise, diet and other factors with owner-perceived obesity in privately owned dogs from metropolitan Perth, WA. Preventive Veterinary Medicine, 58, 75-83.
- Rosenzweig, M.R., Bennett E.L., Hebert, M., Morimoto, H. (1978). Social grouping cannot account for cerebral effects of enriched environments. Brain Research, 153 (3), 563-76
- Rubin, C. T., Lanyon, L. E. (1982). Limb mechanics as a function of speed and gait: a study of functional strains in the radius and tibia of horse and dog. Journal of experimental biology, 101(1), 187-211.Spiegel, I. B. (2000). A pilot study to evaluate an elementary school-based dog bite prevention program. Anthrozoös, 13, 164-173.
- Schilder, M. B., van der Borg, J. A., & Vinke, C. M. (2019). Intraspecific killing in dogs: Predation behavior or aggression? A study of aggressors, victims, possible causes, and motivations. Journal of Veterinary Behavior, 34, 52-59.
- Schlereth, N. (2016). An examination of dog parks and recommendations for development in the community. Journal of Facility Planning, Design, and Management, 4(1), 13-24.
- Sepúlveda, M., Pelican, K., Cross, P., Eguren, A., Singer, R. (2015). Fine-scale movements of rural free-ranging dogs in conservation areas in the temperate rainforest of the coastal range of southern Chile. Mammalian Biology, 80(4), 290-297.
- Spooner, J.M., Schuppli, C.A., Fraser, D. (2014). Attitudes of Canadian citizens toward farm animal welfare: a qualitative study. Livestock Science, 163, 150-158.
- Urbanik, J., Morgan, M. (2013). A Tail of Tales: The Place of dog Parks in the Urban Imaginary. Geoforum 44: 292–302.
- Van Herwijnen IR, Van der Borg JAM, Naguib M, Beerda B. (2020). Rein sensor leash tension measurements in owner-dog dyads navigating a course with distractions. Journal of Veterinary Behaviour, 35, 45-46.
- Walker D, Walker J, Cavnar P, Taylor J, Pickel D, Hall, et al. (2006). Naturalistic quantification of canine olfactory sensitivity. Applied Animal Behaviour Science, 97, 241–54.

- Wells, D. L. (2006). Factors influencing owners' reactions to their dogs' fouling. Environment and Behavior, 38(5), 707-714.
- Westgarth, C., Pinchbeck, G.L., Bradshaw, J.W., Dawson, S., Gaskell, R.M., Christley, R.M. (2007). Factors associated with dog ownership and contact with dogs in a UK community. BMC Veterinary Research, 3(1), 5-14.
- Westgarth, C., Pinchbeck, G. L., Bradshaw, J. W., Dawson, S., Gaskell, R. M., Christley, R. (2008). Dog-human and dog-dog interactions of 260 dog-owning households in a community in Cheshire. Veterinary Record, 162(14), 436-442.
- Westgarth, C., Christley, R. M., Jewell, C., German, A. J., Boddy, L. M., Christian, H. E. (2019). Dog owners are more likely to meet physical activity guidelines than people without a dog: An investigation of the association between dog ownership and physical activity levels in a UK community. Scientific Reports, 9(1), 1-10.
- Zasloff, R. L., Kidd, A. H. (1994). Loneliness and pet ownership among single women. Psychological Reports, 75(2), 747-752.

Geraadpleegde internetbronnen

- AD.nl, dieren de dupe, https://www.ad.nl/breda/dieren-vaker-de-dupe~a10d16c6/?referrer=https://www.google.com/, geraadpleegd 26-07-2020.
- Flevopost.nl, Zeewolde hondvriendelijke gemeente, https://flevopost.nl/artikel/298233/zeewolde-is-meest-hondvriendelijke-gemeente.html) , geraadpleegd 27-07-2020.
- Politie.nl, campagne 'wees waaks', https://www.politie.nl/nieuws/2019/oktober/4/06-wees-waaks.html, geraadpleegd 25 juli 2020.
- Nieuwsblad.be, snuffelweide Belsele, https://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20200701_94288168, geraadpleegd 25 juli 2020.

Overige bronnen

- Eigen onderzoek Koninklijke Hondenbescherming in 2012 en 2020.

Woord van dank

Informatie verzamelen en bundelen kan enkel dankzij de bereidheid van velen om buiten hun standaard werkzaamheden om, vragen te beantwoorden en zaken op te zoeken voor een andere partij. De Koninklijke Hondenbescherming is allen die informatie bijdroegen en sparden zeer dankbaar voor hun expertise en inzet van kostbare tijd!

Wil je reageren, heb je aanvullingen of input? We ontvangen je bericht graag via info@hondenbescherming.nl (graag in onderwerp aangeven ‘welzijnsvriendelijke hondenlosloopgebieden’).

